ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“ – БЪЛГАРИЯ
НАУЧНИ ТРУДОВЕ, ТОМ 63, КН. 1, СБ. Б, 2025 – ФИЛОЛОГИЯ,
PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV – BULGARIA
RESEARCH PAPERS, VOL. 63, BOOK 1, PART B, 2025 – LANGUAGES AND LITERATURE

DOI 10.69085/ntf2026b011

НЕДОИЗКАЗАНОСТТА ИЛИ МЪЛЧАНИЕТО НА ЕКСПРЕСИЯТА

Майя Кузова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

THE UNDERSTATEMENT OR SILENCE OF EXPRESSION

Maya Kuzova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

m_kuzova@uni-plovdiv.bg

As a multifaceted phenomenon, expression consistently intrigues researchers and continually and inventively enriches its resources at all linguistic levels. In addition, to shock combinatorics, characterological structures, emotional clichés, and ambivalent phrases, typical participants in the temperamental expression of emotion and assessment are the expressives of understatement – interruptions, rethinking, pauses, refusal to speak. They can vary in shades, be a symptom of rage or euphoria, or be an admission of the powerlessness of words. The material confirms the attribution of expressiveness to the area of indistinct semantics, strongly tied to the characteristics, manner, and tone of communication. The article is dedicated to similar phenomena in the Bulgarian and Russian languages.

Key words: emotion, evaluation, expression, paradoxes of expression, pause, understatement, rethinking

Като многолик феномен експресията устойчиво интригува изследователите. Представена е на всички езикови нива, борави с богат (и собствен) инструментариум, използва непредсказуема комбинаторика на крайните си съставки, а в допълнение непрестанно и изобретателно обогатява ресурсите си.

В прагматиката на човешкото общуване и в контекста на интеракционния подход първа е метакомуникационната аксиома за невъзможната некомуникация: „Поведението няма противоположност, не

съществува неповедение“ (Попов 1994: 48). И действието, и бездействието, и думите, и мълчанието имат стойността на послания: възприемани от другите, те им влияят и предизвикват ответност.

Н. Д. Арутюнова има изследване за „думите на мълчанието“, за значението, екстенсионала и контекстите на употребата им. Според нея мълчанието в диалога може да е неволно и целенасочено. В първия случай то е симптоматично, предизвикано от различни причини (обърканост, смущение, разсеяност...), във втория е семиотично, а отказът от реч или неспособността за реч може и в най-общ план да бележи човека като „чужд“. След разглеждането на „целите“ и функциите на мълчанието в общия извод звучи следното: „В зависимост от контекста мълчанието може да се приравнява към речев акт или форма на поведение, към постъпка – антидействие или противодействие“ (Арутюнова 2000: 435).

Освен познатите клишета, *присвоената* лексика, шоковите съчетания, амбивалентните фрази, характерологичните структури... специфични участници в емотивния контекст са някои „празни“, но с ярък комуникативен капацитет детайли на емоционалното общуване – да ги наречем „експресиви на недоизказването“. Ще стане дума за емоционални паузи, прекъсвания и недоговорености, които успешно могат да създават, добавят, сменят емоционални оттенъци; могат да варират в присъжданата оценка; могат да са непроизволни симптоми на стрес или душевно неблагополучие, на колебание или афект; могат да бъдат неясно изразяване на неясни, сложни, смесени, противоположни чувства; могат да са признание за безсилието на думите; могат да са интуитивно или осъзнато самоотстраняване от комуникацията (като ефект от разнопосочни емоции, включително апатия); могат, накрая, запазвайки мъглявост, да остават чист абстрактен знак за пикова емоция, за излишество на чувства. Т.е. те опосредствано преследват и постигат най-обща *цел* да възклицават, доколкото изобщо е допустимо да се говори за цели при изразяването на емоции[1].

Материалът, върху който се съсредоточаваме, потвърждава отнасянето на експресивността към областта на неотчетливата семантика, силно обвързана с характеристиките, стила, маниера, тонуса на общуването. Статията е посветена на подобни явления в българския и руския език. Още в етапа на проучването и активното събиране на материали стана ясно, че се набелязва *грапава* и нелека за проучване територия, трупат се показателни факти, очертават се прилики и отсъствия на паралели в двата езика. Предизвикателството е в самото посягане към

[1] Няма да подхващаме стария спор за възклицателните изречения, които условно, но официално се обособяват именно по *цел на изказването*.

експресията на емоцията, още по-голямата трудност е в неосъществената ѝ експликация, в намирането на *неоткриваемото* в различните му *предполагаемости* – то е скрито, завоалирано, потискано или неосъзнавано, т.е. изцяло инстинктивно.

Приблизително и в широк план ще стане дума за хезитация, дефинирана най-просто като отказ, обобщаващ знаците на мълчанието, паузите от нерешителност, за размисъл, колебание. А тук има и друго: мълчанието е оценяващо, говорещо, крещящо. То е сигнал, който се чува в комуникацията, но не е лесно да бъде формално регистриран, систематизиран и описан. Неуловимостта му се определя от факта, че изследваните експресиви се оказват на тънкия ръб между лингвистиката, паралингвистиката и нелингвистиката (отчитаща настроенията на участниците в общуването, особеностите на характера и темперамента им, отношенията помежду им). Този ръб обаче спокойно *побира* емоцията в неназован, чист вид, напълно съответстващ на априори неназовимата ѝ, неизразима същност.

Същинската хезитация е свързана с невъзпроизводимостта, спонтанността на речта, която и субективно, и обективно предполага неравности и паузи, докато нашата задача е да разгледаме *експресивната тишина*: емотивните отсичания, значимите накъсвания, афективните маски в общуването. Графичното многоточие в изследваните случаи също е емотивно оцветено, по-натоварен е класическият възклицателен знак, който даже може и да не съпровожда реч. Затова ще обмисляме и въпроси като този – как и без думи вълнуваме, тревожим, озадачаваме, оскърбяваме събеседника. И колко сигурни можем да бъдем, че ще бъдем разбрани.

Експресивната реч по природа е по-скоро активна реч. А мълчанието, като специфичен, но несъмнен акт на общуване, може да е и пасивно, и активно: може да е израз на вътрешно състояние, съставка на импресивната реч (като възприемане и разбиране на другия) както и обратното – да сочи навън, да оценява, манипулира, заплашва или хвали другия.[2]

Темпът на речта, височината на гласа, същинското мълчание като екстралингвистични компоненти представляват атипични опции на произношение и несъмнено са особен елемент от общуването. Експресивните паузи, недоговорености и накъсвания от своя страна задават,

[2] За опозицията „импресивна/експресивна реч“ в медицината, педиатрията, психологията, логопедията, сурдологията вж. Роман Шиян (Шиян 2021). Нашата идея е осмислянето на лингвистичния аспект на изследваните явления.

усилват, преобръщат семантичните внушения, подчертават и конотативните признаци (съзерцателност, колебание, безразличие, озлобление).

Нека посочим къде и в какви варианти откриваме емоционална недоизказаност или значимо мълчание.

1. В *класическите* фрази, привично изразяващи недоизказана, но откровено **злостна заплаха**.

Потискането на експликацията в тях е свързано с известно умишлено сдържане при формалното изразяване на водещата емоция. Недоизказаността тук не се дължи на неясна мисъл, всъщност е точно обратното – концентрираният изказ концентрира заплахата, а пропускът на компоненти и границата за достатъчност на фразата са обвързани с типологията на езика. Синтетизмът на руския език допуска елипса на глагола и обектния компонент: *Да я у тебя!.. Я сейчас тебе!.. (шею сверну, руки оторву)* [3] – функцията на заплаха поема косвенопадежната форма на местоимението. В българския език недоговорността е друга: акцентът е върху именния компонент с обектно значение, а той закономерно (като най-важен) допълнително се нажежава от добавянето на суфикси: *Твойта кожа (кож**ица**, кож**ичка**)! Кож**ицата** (кож**ичката**) ти мръсна!* (груб.), срв. с невъзможното **Кожата ти мръсна!* (още за тези и подобни колоквиални елиптични конструкции вж. в Кузова 2018: 238, 239).

Аналогични са примерите *Абе ти... Абе ти ли бе?.. Абе ей... Ах, ти... (само ми ела)*; **р.** *Да я тебя!... (просто ненавижу)*, *Я сейчас!..(как дам, как стукну)* или пределно общите, оставени на пауза *Ну, знаешь...*, *Клянусь, что...*, *А то...*, *Или...* Интонационната фигура (маркирана с многоточие) загатва широки възможности за актуализация на експресивни значения. А. М. Пешковски е възприемал съдържанието и предназначението на този емоционален знак в непълното отделяне на някаква мисъл, „…но не от последващото и не от предходното, а от извънезиковите преживявания в конкретния момент“, като сигнал за недостатъчност на казаното, което може да е бледо и непълно отражение на преживяваното (цит. по Кручинина 1988: 143). Паузата като емоционален символ има различни характеристики: вътрешната (прекъсваща) води до спъване на речевия ритъм, външната (отваряща), предизвикана от преливане на чувства и преживявания, говори за недоизказаност,

[3] Произходът на примерите, илюстриращи разсъжденията ни, е широк и свободен – от интернет пространството, социалните мрежи (постове, коментари, чатове), медиите, художествената литература, ежедневното общуване.

усилва усещането за времева перспектива, внушава продължение (Кручинина 1988: 144). Не може да не се съгласим, че умението да задържиш паузата, е незаменимо средство да водиш разговор (секунди мълчание могат да бъдат по-красноречиви от думите), а умението да *чуваш* паузата и да интерпретираш причините за мълчанието, дава още повече информация в процеса на общуване (Василик 2017) [4].

Посочените отривисти откъслечни фрази изливат емоцията и редуват оттенъци (разочарование, гняв, презрение, нова заплаха), попълват се от паралингвистика (мимики, жестове, пози) и емфатични паузи, намекващи за алтернативата или развръзката на ситуацията: *Ще те хвана/пипна! Лошо ти се пише! Да не си стъпил тук! Млъквай! Убих те!* **р.** *Убирайся с глаз долой! А то за себя не отвечаю! Не то убью! Иначе плохи твои дела!* Някои фрагментарни възклицания си остават отворени, но с разпознаваем емоционален знак (включително и изцяло преосмислен: *Ей, момченце... Знаеш ли колко те обичам!*).

Към същата рубрика отнасяме и фрази от друг тип, също умишлено недоизговорени, но убедително внушаващи оценъчен подтекст – неявният им смисъл представлява намек или обобщение, които изискват от слушащия догадки и интерпретации: *Как само ме изгледа... Ама как само го изгледах! Можеш ли да си представиш?!* **р.** *Я на него так посмотрела... Представляешь?!* Събеседникът, предполага се, или лесно разпознава едро маркираното, или всичко е толкова очевидно, че няма нужда от назоваване и обяснения.

2. Специално можем да открoим серия типизирани клишета за **отказ от реакция/оценка**, особено характерни за българския език: *Е, не! Нямам думи! Не може да бъде! Без коментар! Не питай! (Просто) не е истина! Не е за приказка! Не е за приказване (разказване, разправяне, вярване)!* [5]; **р.** *Сил/слов (моих, никаких, просто) нет! Не может быть! Не спрашивай! Нечего (и) говорить! Ничего не скажешь!* Оценъчната

[4] За невербалната комуникация, за паузата, за условията и функциите на мълчанието вж. още Любимская 2017, Меликян 2000, Крестински 2011.

[5] Посочените български фраземи извеждаме като специфичен общовъзклицателен модел, категорично отграничен от стандартната схема с широк лексикален пълнеж, лежаща в основата на прескриптивни оценъчни примери от типа на *Филмът не е за гледане! Супата не е (не става) за ядене! Пътуването не е за изпускане!..* Откъсвайки се от този образец, универсализираните емоционално-оценъчни възклицания придобиват шаблонна форма със силно стеснен и десемантизиран лексикален пълнеж и междуметна (усилителна) семантика.

им възклицателност не е свързана с конкретен знак на емоцията и точно в това е силата им.

В същата функция, обобщаваща нежеланието да се коментира предвид излишеството на емоционално напрежение, битуват постпозитивните комплекси *Не ти е работа! Да не говорим! Да не ти обяснявам (разправям)!*; **р.** *Что скажешь?! Что сказать?! Немею! Молчу... Помолчу!*

На този фон се откроява специфичният български отрицателен модел ***няма такъв + съществително***: *Няма такъв приятел! Няма такава красота! Няма такава бира!* Той е честотен, оценява неповторимост на хора, изключителност на предмети, ситуации и вече се възприема като еквивалент на огромно възхищение (всеки българин лесно разпознава и еманацията *Един път!*).

Понякога отказът да бъде назована емоцията (включително и собствената), съвпада с ясна формулировка за (псевдо)отсъствието ѝ. Подобно *нулиране* обаче също е значимо – допълнително привлича вниманието на събеседника, който в крайна сметка с лекота се ориентира в завоалираната ситуация. Следователно примери от този род могат да се считат за речеви стратегии за изразяване на емоционално състояние: *Жена ми ме чака в колата на една странична уличка, готов съм да ѝ прочета тази малка лекция за творчеството и щастието. Но тя плаче. Познавам очите ѝ толкова отдавна, че го разбирам отдалеч. – Какво стана? – учудвам се, тъй като я оставих и нея в добро настроение. –* ***Нищо.***

Ей това „нищо“ при нея обикновено значи много (Дончо Цончев, „Старост“).

Нулирането е очевиден пример на деструктивен акт за привличане на внимание, като опит за въздействие. В специфичната манипулация прозира както невинно самосъжаление и порив за самозащита, така и донякъде прикрита стратегия за предизвикване на чувство за вина у партньора в общуването.

3. Към разгледаното дотук се приближават **моделните по характер фрази** от типа *Да полудееш! Да се побърка човек! Ще откача! Ще припадна! Падам (от стола, от коня)! Умирам!*; **р.** *С ума сойти! Умереть не встать! Закачаешься! Падаю! Столбенею! Шизею!*

Недоизказаността в тях е посвоему особена: възклицанието, отново предвид силата на емоцията, мигновено се изчерпва, затваря се и не продължава с формулиране на външна оценка (за обекта на емоци-

оналната реакция). Налице е образно описание на собственото състояние като резултат от видяното, чутото, преживяното. Тази екстремност обяснява типичната метафорична употреба на негативни устойчиви езикови ресурси, тематично свързани с инциденти, падане, загуба на разсъдък, смърт... Ето още примери: *Дръж ме да не падна! Падна ми шапката! Свят да ти се завие! Писнаха ми ушите! Събраха ми се очите! Останах като гръмнат!*; **р.** *Глаза в пучок! Глаз выпал! Чокнулся! Вошел в столбняк! Хожу кипятком! Крыша поехала! Крышу оторвало! Выставил кеды! Откинул копыта!*

Активността на семантиката „полудявам, умирам“ е съвършено разбираема: тя е символна, затова удобно и крайно убедително внушава идеята за най-висока степен, за предел. Афектът е емоционален взрив и от възторг, и от гняв, а те еднакво минават през някакво отрицание. Езикът, т.е. човекът в състояние на афект, сякаш абдикира от вербалното усилие (поради осъзнаваната невъзможност) да бъде конкретен (повече вж. в Кузова 2018: 216 – 218).

4. Условно, но категорично откриваме недоизказаност в продуктивната група от спонтанни общи възклицания, **фрази реакции**.

И амбивалентността им, и компресията (те са монолитни, критично кратки, до еднословност), и характерната кодираност, понякога шокираща с произволност, убедено разглеждаме като хезитация, като експресивно отграничаване от конкретно говорене. Т.е. като своеобразно експресивно мълчание.

В тези стихийни емотиви реактиви намираме темпераментен отказ от именуване на оценката/емоцията, налице е и отказ от всъщност често експлицирания в самата лексема плюсов или минусов знак. Имаме предвид епатажни речеви клишета, устойчиви афективи: *Айде бе! Стига бе! Ама че работа! Страшна работа! Голяма работа! Ум да ти зайде! Тури му пепел! Ти пък! Виж ти! Я гледай!*; **р.** *Вот это да! Вот так дела! Ну и дела! Еще чего! Стало быть!* или моноремни експресивно-оценъчни фрази от типа на *Кърти! Убиец! Пирон! Кошмар! Ужас! Страхотия! Майтап! Смешки!*; **р.** *Кошмар! Чудо! Отпад! Убой! Улет! Капец! Ништяк!*

В асиметричните варианти, изключително чувствителни към контекста и интонацията, импулсивните реагиращи фрази са прояви на семантично автоотричане и това според нас е не просто заложено (и като прагматична цел), а е принципно свързано с трудното именуване на всичко извънредно.

Обичайно фразите реакции са присъщи на диалогичната реч, а в разшифроването им живо участва целият комплекс от характеристики на диалога – конситуацията, съседните реплики, авторските ремарки. Към тяхната обективност задължително следва да се добавят неречевите субективни фактори, определящи темпа и тоналността на общуването. Външни, но неотменимо важни са ангажираността на участниците, отношенията помежду им, темпераментите им. Всичко изброено в съвкупност дава верния ключ за разчитане на неизреченото. Разбира се, в хода на комуникацията стъпките за установяване на скритите смисли и внушения са стремглави. Всъщност най-кратко протича именно емоционалното общуване. То не търпи подробности, понякога няма и разумни основания, затова почти винаги е негладко, с произволни, необработени изразни средства, със скокообразни, мълниеносни отзвуци и обрати.

Справедливо отбелязвайки, че изучаването на художествените текстове изисква особено внимание към езиковите средства за постигане на изразителност, Елена Рижова разглежда от тези позиции конкретно стихотворния език и тук намираме общо с нашите позиции. Емоцията в стихотворната реч руши нормите, оттам и лежерния, познат, удобен автоматизъм на ежедневното общуване (Рижова 2015: 287). Опитите за предаване на емоция се характеризират със своя организация, с особени лексикални и синтактични средства, налице е своеобразно единство от експресивна интонация и ритъм на речта, а думата „…придобива характер на дума преживяване благодарение на своята подчертаност, обособеност, смислова и интонационна наситеност“ (Рижова 2015: 288). Безспорно казаното се отнася и за емоционалнооценъчната реч като цяло – там винаги се усеща енергията на концентрацията, усилваща напрежението, способно да обърка нормите, да накъса и деформира неутралната акцентна структура, да *подчини* синтаксиса. Добре известно е, че колкото по-интензивна е емоцията, толкова по-експресивно е изразяването ѝ в езика.

В актуализирани, акцентирани позиции се оказват автономно употребени лексеми: неочаквани или несистемно съхраняващи образност (следи от образност), предизвикващи асоциации или намекващи за сравнения. Във всички случаи те оцветяват и емоционално насищат тоналността на общуването. Част от последното са и паузите, които ги включват в речта. Но не неутралните (синтактични) паузи, а разхвърлянитe, с видимост на произволни, експресивни паузи, които са част от специализираните речеви експресивни тактики. За тях вече стана и още ще става дума.

5. Несъменено фразите реакции са обхванати от процеси на преход в междуметни, но освен тях отделен корпус от неформулирани реакции оценки образуват **същинските междуметия**, по-точно афективните, емоционално оцветени междуметия, които справедливо могат да се смятат за звукови жестове. Фразите с тях градират експресията, тъй като са силно наситени емоционално (вж. Киреева 2010). Това е така, защото емоционалното съдържание е всъщност денотативното, основно значение на междуметията и именно с това те се диференцират от знаменателната лексика, която описва, назовава, разказва действителността.

Цялата територия на междуметната възклицателност е специализирана в изразяването на интензивна, експлозивна емоция, очаквано амбивалентна, априори наситена с множество нюанси и оттенъци: *Опа! Упс!*

Подобна специализация може да преследва и целеви ефект: *– Бау! – ухили се той, надничайки през прозореца, опрял лакти на рамката.* Сигнал за ярко раздразнение, отвращение, презрение са самостоятелно употребените *Уф! Пфу! Брр!* **р.** *Фу! Фи! Ба!*

Типично обаче междуметният потенциал е унифициран и изразява афект или неразчленен уау ефект. *Празна* е например семантиката на автономните междуметни възклицания, задължително уточнявани с авторски ремарки: *– Ах! Така било прието, видите ли... Направо ти повярвах! – нервно поклащаше крак Нина*; **р.** *– Ба! – помотала она недоверчиво головой*; *– Во! – развел он беспомощно руками в отчаянной невозможности вставить словечко среди ее плача и криков*. Такава е употребата и на *Ох! Еха! О-о! Опа!*; **р.** *О! Ого... Эхма! Ух ты! – вывернули шеи дружно они, прослеживая глазами фигуру девушки*. Те са активни в разговорната реч (особено руската), където има примери и за кратки диалози, състоящи се само от междуметия:

– *Эх, ты!*
– *Да уж!*
– *Ну и ну...*
– *Ой-ой-ой!* (https://dzen.ru/,18.12.2025)

Смисълът се отгатва смътно, т.е. въпреки информативната роля на паралингвистиката и конситуацията знакът на междуметната емоция може да остане неясен. Това обаче също изглежда важно: ролята на подобни реакции е в опита да се предаде силата на емоцията, имитирайки я и даже пренебрегвайки вариантите за интерпретация и уточняване на нейния знак.

Изключително точни са разсъжденията на Т. Г. Хазагеров по повод на емоционално-експресивната многозначност и преодоляването ѝ.

Според него начините са три: първият – „изхвърляне“ на многозначните компоненти от синтагматичната ос за сметка на интонацията, частично компенсираща недостига; вторият – удължаване на речевата верига с допълнителна атрибутизация; третият – усложняване на езиковия код. Последният е единственото специално средство. То може да се съчетава с първите две, но собствените му активи са достатъчно богати, сред тях е оформянето на свиване – пропуск на линейно (сегментно) реализуеми означаващи, които се възстановяват със суперсегментни средства (интонация, словоред, синтактична позиция, значещи паузи, контекст) (Хазагеров 1997: 199 – 202).

5. Функционална близост с междуметните примери демонстрират някои **злободневно-свежи занимателни възклицания**, заслужаващи особено внимание. И заради своята актуалност, и заради общественото внимание, което им се отрежда. Ще разгледаме три ярки примера.

Да започнем със съпровождания от специфичен жест сленгов интернет мем **6 – 7** (**шест-седем**, **шесть-семь, six-seven**), който е напълно безсмислен. В изгражданата от нас парадигма това всъщност изглежда съвсем нормално – като произволен начин да се изрази силно чувство. Когато тийнейджърите от Gen Alpha произнасят **6 – 7**, те *изкрещяват и изиграват* емоция – текуща, някаква, каквато и да е, всеки път различна. Така те заявяват принадлежност, вписват себе си в момента, отбелязват мига, *празнуват* го. По напълно празен начин, но лавинообразно и в световен мащаб. Опитите на възрастните да проумеят подобна реакция са многобройни и не съвсем успешни – има хипотези, които изглеждат възможни, но може и да не са[6].

В крайна сметка изразът е типичен пример за хаоса в интернет, както и за хаоса извън интернет. И предизвикателството е именно в това, че нищо не може да бъде обяснено, т.е. че предизвикателство липсва – фиксираната числова фраза е разфиксирана, откровено абсурдна и точно в това е смисълът ѝ. Тя обединява възрастово, манталитетно, по интереси и по липса на интерес представителите на поколение, за което абсурдът е естествен обединител, а **6 – 7** е своеобразна парола за посветеност, за близост и диалог между онези, които се чувстват заедно в хаоса. Родители и учители оценяват **6 – 7** като универсална шеговита или радостна реакция, по-скоро като израз на широк спектър емоции или като отговор на скуката, на стреса, на училищната рутина, т.е. все

[6] За тях може да се прочете свободно в интернет.

още търсят обяснения, дразнят се, борят се, забраняват. Междувременно загадъчният вирусен мем **six-seven** вече е обявен официално за **дума на 2025** година. И това все още не дава никакви отговори на въпросите на порасналите от целия свят.

В българската актуална действителност с широка ажиотажност се сдобиха фразите **Мяу, бе!** и **Ту-туу**.

Мяу, бе! е интернет жаргон, роден, най-общо казано, от нашумял инцидент с избягал и нататък неоткриваем леопард. Интензивно надграждайки произхода си, възклицанието се използва за изразяване на намек, ирония или подигравка, показва учудване, недоумение, внушава асоциации с нещо забавно, странно или абсурдно. Набирайки популярност в социалните мрежи, се обиграва в колажи, мемета, анекдоти, коментиращи реплики, свързани с инцидента (*Народ, който вика **Мяу, бе!** на леопард, няма как да бъде унищожен, брат!*), появяват се и варианти, обиграващи оригинала (***Никакво мяу, бе!***).

Ту-туу е широко обсъждана фраза псиоп на бивш министър-председател на България, прозвучала в политически контекст (при обсъждане на вот на недоверие към правителството), но в религиозна времева рамка (във Велика сряда преди Великден) и като въображаемо произнесена от възкръсналия Исус. Точно преувеличената образност е в основата както на емоционалното тълкуване, така и на по-нататъшното функциониране на шеговито-безобидната на пръв поглед фраза. От преките политически внушения (*Още съм тук! Жив съм! Не можете да ми направите нищо! Неунищожим съм!*) към облика на възклицание с широко внушение за смешен патос, за драма, за абсурд.

И трите разгледани възклицания убедително илюстрират отдалечеността на формата от влаганото, внушаваното, интерпретираното, предполагаемото нейно емотивно значение. За адекватното ѝ тълкуване и функциониране е абсолютно задължително отчитането на множество разнородни странични фактори.

6. Особено място заемат и по-редките, но знакови случаи, когато **пунктуацията** сама заявява текущата емоция. Оценъчният ѝ характер отново е имплицитен и въпреки необичайната автономност знакът търси *разконспириране* от конситуацията.

Примерите са единични, но изключително показателни и в този смисъл заемат, струва ни се, върха на нашата пирамида. Мълчанието е глухо, думите напълно изчезват, заместват ги жест, мимика и специфични допълнителни сигнали, „озвучаващи“ и в крайна сметка подчертаващи тишината: **...** – *<u>шмыгнул носом</u> я на то, что вдруг подумалось,*

*тотчас разжал пальцы, потом встал, чтоб прогнать холодный ужас, тихо охвативший меня; – **?!** – глухо пробубнил и лихорадочно повел плечами он. И это могло означать все. И безразличие, и упрек*.

Попадна ни и любопитно обговаряне на пунктуационния знак за пауза, понеже... думите не достигат: *Отношенията там са... **тире...** Сложно е!* („Игри на волята“, 2025).

В този пункт включваме и устния вариант на пунктуацията – едва ли ще е грешка да възприемаме така **самостойната образна паралингвистика**. Наред с конвенционалната тя реално участва в емоционално-оценъчните контексти, като практически и буквално замества непроизнесени оценки: например завъртането на пръста около слепоочието като красноречива реакция на нелепи думи и нелепо поведение на събеседника (*Ти луд ли си/откачи ли/наред ли си?!..*) или жеста, предлагащ да (ти) погледнат в окото за проверка дали там плуват корабчета (*Ти да не мислиш, че не разбирам, че съм вчерашен, че ще се хвана/за идиот ли ме мислиш?!..*). Тези кратки и мълчаливи жестови етюди типично са съпроводени от мимика и експресивни паузи, чиито позиции вече набелязахме, отнасяйки ги към тактическия експресивен потенциал на езика в динамика.

Коментирайки стереотипа на (не)комуникативното мълчание в руското съзнание, С. В. Меликян предлага анализи, които извеждат мнението, че преобладава неговата дисконтактна функция, че „…мълчанието в руското общуване не е съгласие, а по-скоро разногласие“ (Меликян 2000: 47) и че емоционалната замяна на вербалното общуване с мълчание по-често има негативен заряд[7]. Много важен изглежда изводът на автора, че функциите на акта на мълчание „…са системни, те са заложени в съзнанието на говорещите“ (Меликян 2000: 52), което, струва ни се, ратифицира потенциала му.

От позициите на настоящото изследване акцентът не е върху дисконтактната функция на паузите и мълчанието, която може да се приравни със самоотстраняване на говорещия или адресата, а върху значимото мълчание, изразяващо букет от емоции – недоверие, упрек, срам,

[7] Сред прагматичните функции на мълчанието на говорещия са *риторичната* (придаваща тежест на думите), *емотивната* (за преживяване на емоции и неспособност/нежелание да говориш, щом си подвластен на емоции, под емоционално напрежение) и на *емоционална замяна* на вербалното общуване (като маркер за близост на общуващите). В речта на адресата любопитни са *емотивно-оценъчната* (мълчанието демонстрира негативна оценка на чутото) и функцията за изразяване на *недоверие* (Меликян 2000: 48 – 49) (подчертаването и акцентите са наши – М. К.).

страх, възмущение, възхищение... Разбира се, то е *действено* и *действително*, ако адекватно се идентифицира от събеседника.

В пикови условия мълчанието, предаващо информация без думи, приема *формата* на общ интензивен емоционален колорит, а паузите се превръщат в невербални аналози на същински емоционални изблици. Неизговорената емоция сякаш увисва във въздуха, но едновременно *се озвучава* по силата на неотменимо действащи в комплекс различни фактори.

Ако обобщим.

Невербалните, формално некомплектуваните, несиметричните или имплицитно внушаваните съставки в системата на речевото общуване са изключително важни. Показателни са изследванията на А. В. Василик за възприемането на емоционална информация: „За определянето на емоционалната импресивност, т.е. способността на човек да възприема емоционална информация, се използва понятието **емоционален слух**. [...] Степента на развитост на емоционалния слух корелира с емпатията – осмисляне на състоянията на другия човек под формата на съпреживяване“ (Василик 2017). Оказва се, по-открито е възприемането на емоции като ирония, гняв и страх в сравнение с емоции на радост. Това за пореден път подкрепя и нашия отдавнашен извод за преобладаващата ангажираност на човека с отрицателни емоции – и преживяването им, и изразяването им е по-богато и темпераментно.

Във всичките си варианти недоизказаността е всъщност липса на (нужда от) съобщение, тя е аналог на критично висока по градус оценка и/или собствена емоция. Това силно, *до тишина*, стеснява възможностите за (ясно) формулиране на оценката или състоянието – набраната енергия прелива, а възбудата не намира думи. В резултат закономерно, **системно** се появяват непредсказуемост, атипичност и парадоксалност на импулсивните емоционално-оценъчни реакции.

И автономната пунктуационна експресия, и развълнуваното мълчание на паузите, и звънката междуметна празнота, и табуираността при произволните форми и деформации на фразите, и плътната им зависимост от злободневното в живота на обществото – всички емотиви с такова естество имат характер на не(до)изказаности, мълчаливо предполагащи пренос на наситената емоция към собеседника **по най-прекия път**. Често неуловимо и винаги без посредничеството на ясното говорене, което вече е предпоставка както за конвертирането и разгадаването ѝ, така и за очакване на ответно съпреживяване от страна на партньора в комуникацията.

Непременно следва да се отчита всичко онова, което е *(от)белязано* с недоизказаност, пауза или мълчание. Безсловесните сигнали не са за пренебрегване – те нерядко са по-ефективни (с думи можеш да кажеш едно, с интонация, мимика, жест – съвсем друго).

Не бива да пропускаме и факта, че *изборът* на реалната форма за *изразяване* на емоции в крайна сметка винаги е индивидуален и съзнателен. Дори да изглежда спонтанен и рефлексивен. Последното не отменя селектирането на системни речеви експресивни стратегии, оттам – и корпуси примери за стандартизация на антистандарта[8].

Въпреки че експресията винаги е субективна, разгледаните импулсивни тактики могат да бъдат признати за обективна и неотделима част от емоционалния речник като цяло и от емоционалния идиолект – в частност. От човека и неговия темперамент зависи тяхното системно, предпазливо, епизодично или инцидентно присъствие в речта.

Литература

Арутюнова 2000: Арутюнова, Н. Д. Феномен молчания. [Arutyunova, N. D. Fenomen molchaniya.] // *Язык о языке.* Москва: Языки русской культуры, 2000.

Василик 2017: Василик, А. В. *Пара- и экстралингвистические особенности невербальной коммуникации.* [Vasilik, A. V. Para- i ekstralingvisticheskie osobennosti neverbal'noj kommunikatsii.] Центр дополнительного образования ЭЛИТАРИУМ, 2017 <www.elitarium.ru/neverbalnoe-obshenie-temp-rech-golos-informacija-kommunikacija-intonacija-vnimanie> (18.10.2025).

Киреева 2010: Киреева, Г. В. *Междометие как показатель градуальности в современном русском языке.* [Kireeva, G. V. Mezhdometiye kak pokazatel' gradual'nosti v sovremennom russkom yazyke.] Саранск, 2010 <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/mezhdometie-kak-pokazatel-gradualnosti-v-sovremennom-russkom-jazyke.html> (26.10.2025).

[8] Така или иначе, езикът (по Е. Косериу) е „явление с целеви характер", а средствата, по-точно системата от средства, за постигане на целите му са приблизително подсказани – като достатъчни или недостатъчни, ефективни и недостатъчно ефективни, „Целта говори за съвкупност от средства. Но последващия *избор* се диктува вече не от целите, а от условията на реализация. И този избор, нашият избор, може да е добър или лош", което определя **качествата** на речта (Хазагеров 1997: 197).

Крестински 2011: Крестинский, С. В. Молчание как средство коммуникации и его функция в языковом дискурсе. [Krestinskij, S. V. Molchanie kak sredstvo kommunikatsii i ego funktsiya v yazykovom diskurse.] // *Вестник ТвГУ* [Vestnik TvGU.] Серия «Филология» 2011. Выпуск 1, 34 – 37.

Кручинина 1988: Кручинина, И. Н. Сочинительная связь и эмфаза. [Kruchinina, I. N. Sochinitel'naya svyaz' i emfaza.] // *Язык, система и функционирование* (отв. ред. Ю. Н. Караулов). Москва: АН ИРЯ, 1988.

Кузова 2018: Кузова, М. *Парадоксите на експресията в българския и руския език*. [Kuzova, M. Paradoksite na ekspresiyata v balgarskiya i ruskiya ezik.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски", 2018.

Любимская 2017: Любимская, О. М. Пауза как средство невербальной коммуникации. [Lyubimskaya, O. M. Pauza kak sredstvo neverbal'noj kommunikatsii.] // *Филологический класс*, 3(49)/2017, Зарубежная литература XX – XXI вв., Екатеринбург: ФГБОУ ВО «Уральский государственный педагогический университет», 119 – 123.

Меликян 2000: Меликян, С. В. Молчание в русском общении. [Melikyan, S. V. Molchanie v russkom obshhenii.] // *Русское и финское коммуникативное поведение.* Воронеж: ВГТУ, 2000, 47 – 52.

Попов 1994: Попов, Хр. Прагматика на човешките комуникации. [Popov, Hr. Pragmatika na choveshkite komunikatsii.] // *Българско списание по психология*, София, 1994, № 2.

Рижова 2015: Рыжова, Е. Функционально-прагматическая роль переноса в стихотворном тексте. Особенности изучения. [Ryzhova, E. Funktsional'no-pragmaticheskaya rol' perenosa v stihotvornom tekste. Osobennosti izucheniya.] // *Русский язык в иностранной аудитории. Лингво-социокультурные аспекты обучения РКИ* (ред. Елена Невзорова-Кмеч). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015, 287 – 294.

Хазагеров 1997: Хазагеров, Т. Г. Экспрессивная стилистика: границы и задачи. [Hazagerov, T. G. Ekspressivnaya stilistika: granitsy i zadachi.] // *Stylistyka-VI.* Opole: Uniwersytet Opolski, 1997, 197 – 212.

Шиян 2021: Шиян, Р. *Задержка развития экспрессивной речи.* [Shiyan, R. Zaderzhka razvitiya ekspressivnoj rechi.] 2021 <https://prodetei.website/content/late-talkers> (09.10.2025).